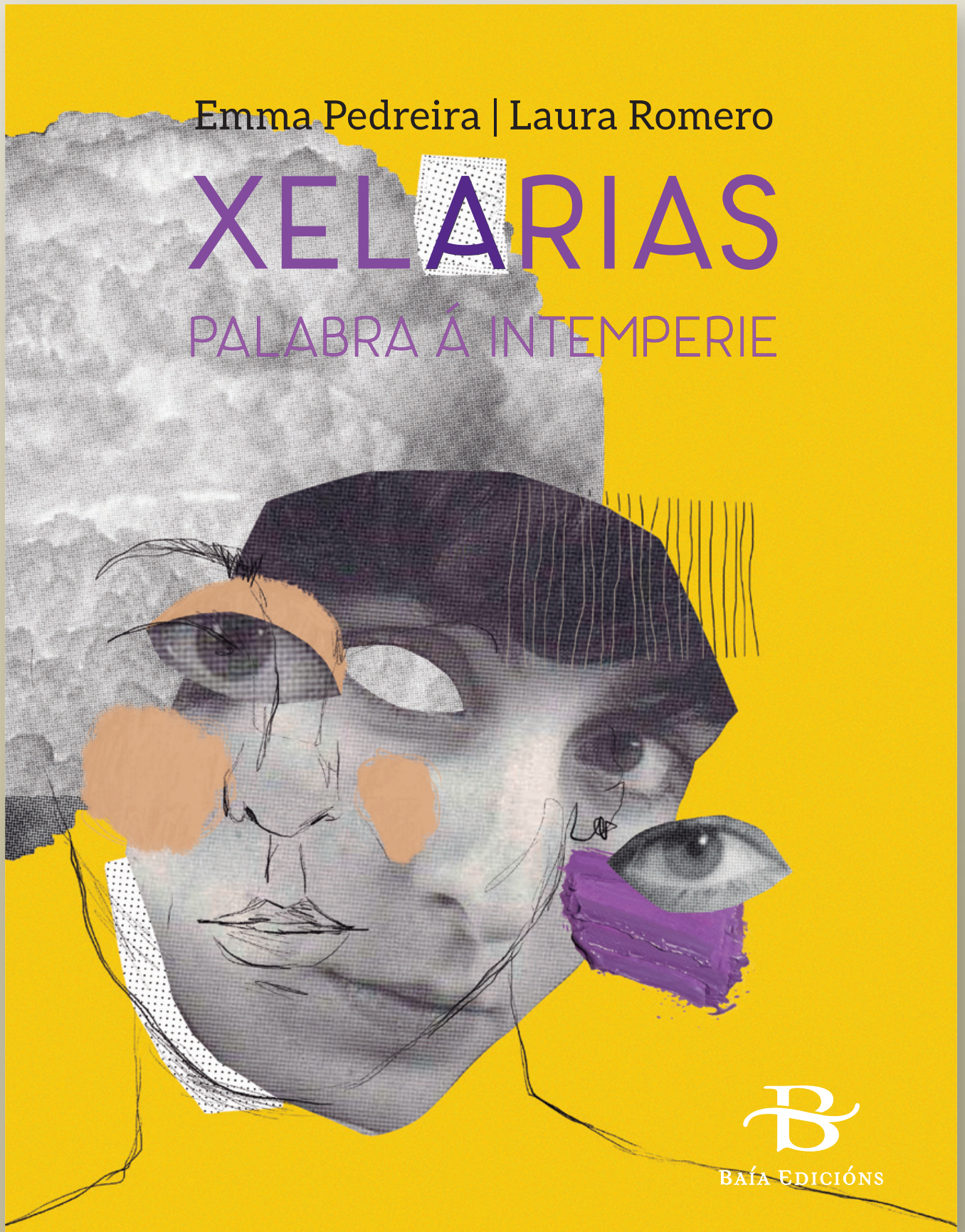

GUÍA DE LECTURA

Emma Pedreira | Laura Romero

XELARIAS

PALABRA Á INTEMPERIE

B

BAÍA EDICIONS

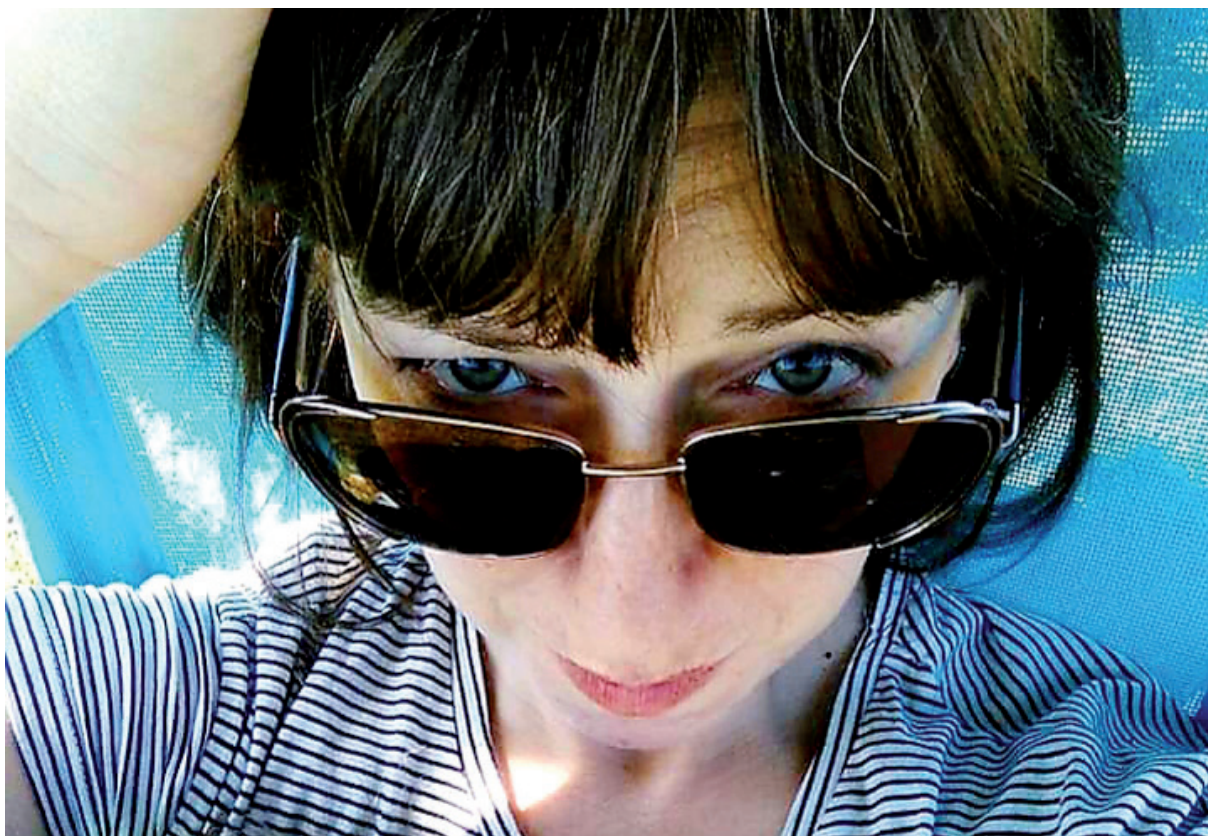
A través dunha conversa a tres bandas, Emma Pedreira e Laura Romero preséntannos a Xela Arias, poeta, tradutora, docente, letrista e, sobre todo, muller transgresora.

Poemas a dúas voces, colaxes e ilustracións para recuperar e coñecer a figura dunha das nosas voces máis interesantes e, se cadra, máis descoñecidas da literatura.

Emma Pedreira

Filóloga, traballadora no eido da normalización lingüística, dinamizadora cultural e escritora.

É autora de case unha ducia de poemarios entre os que destacan *Libro das mentiras* ou *As voces ágrafas*, ideais para traballar nas aulas. Como narradora cultiva as formas curtas, como nos libros de microrrelatos *Corazón e demais tripas*, *Bibliópatas* e *fobólogos* (Premio da Crítica Española en Lingua Galega 2018) e as novelas fragmentarias *Besta do seu sangue* (Premio Xerais e Premio do público lector Arcebispo San Clemente) ou *As Fauces Feroces*. Experimenta coa fotografía e a colaxe en

traballos como O Fotógrafo ou series como Mouthcollage e Skincollage que sobe ás súas redes. A última destas intervencións multidisciplinares é unha colección titulada “As cicatrices son para a amante” na que mestura autorretrato, papel artesán, poesía e elementos da natureza. En 2019 publica *Os corpos invisibles*, a súa primeira obra para o público xuvenil, que foi gañadora dos premios Jules Verne, Gala do Libro Galego como mellor obra xuvenil e Fervenzas Literarias, coa mesma consideración.

Laura Romero

É licenciada en Belas Artes pola Universidade de Salamanca, pintora e ilustradora, *urban sketcher* e música, tocando o baixo na veterana banda de punk-rock galego Zënzar, de quen ten deseñado as portadas dos últimos traballos, así como parte da mercadotecnia.

Ilustrou o libro disco *Ramona Órbita* de Pakolas, con quen intervén con debuxo en directo para o espectáculo musical.

A música e a ilustración únense en case todo o seu traballo, sendo autora do proxecto Músicas Galegas Ilustradas (Premio Martín Códax 2020) ou Ferreñas e Rock & Roll.

Anecdótico de músicas galegas (Premio Luísa Villalta de Proxectos Culturais pola igualdade da Deputación da Coruña) que deu ao prelo un libro xunto con Iria Pedreira e editado por Baía Edicións. Nesta mesma editorial, ilustrou *Feminino singular, en plural*, de Concha Blanco, e a presente obra:

XELARIAS

PALABRA Á INTEMPERIE

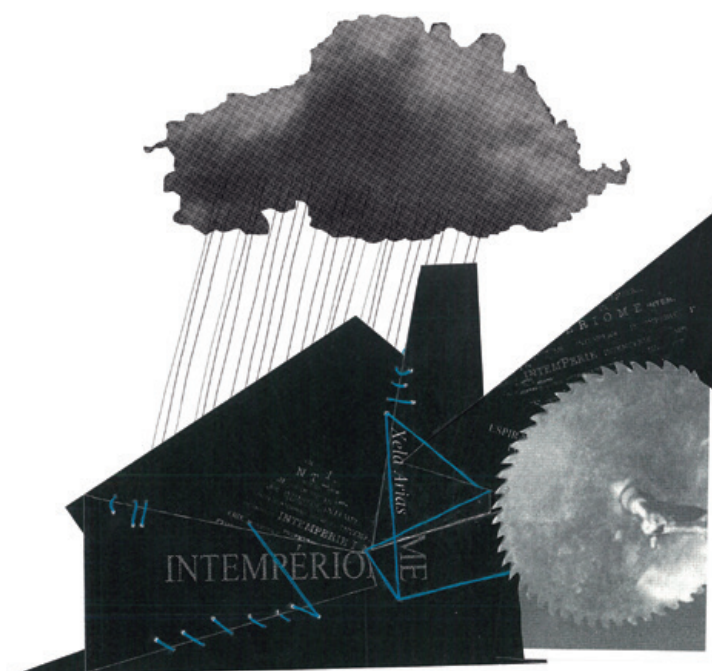
para a cal a autora cambia o seu habitual uso do debuxo para empregar a técnica do *collage*.

Pero, que é *collage*?

Collage: palabra francesa que significa “pegar”. Ten que ver con outras como cola, como colar, como autocolante. En galego diríamos colaxe.

Para facer colaxe é preciso un paso anterior: cortar, así que, polo tanto, a técnica de colaxe podería considerarse, na plástica, unha maneira de reciclaxe de materiais de papel, cartón ou todo aquel obxecto de características planas que poida ser cortado e logo pegado sobre unha superficie para dar lugar a unha expresión nova.

Un exemplo:

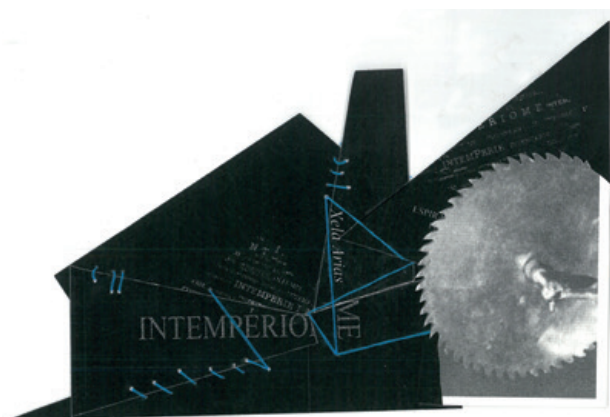
Sabedes que había antes aquí?

Pois a portada do último libro publicado por Xela Arias, a autora da que nos ocupamos neste traballo. Vedes a diferenza? Que elementos están de máis, de menos ou cambiados de lugar aquí?

Que novos significados ten a imaxe así retocada?

O primeiro é moi sinxelo, fíxoo Emma que, claro, sabe moito menos destas cousas que Laura, que o deixou así despois de pasarlle por riba cos seus poderes:

Podedes notar novos cambios agora? Isto é como ir ao oculista: tapa un ollo, tapa o outro, agora mirando un só punto... E o significado? Cambia?

Pois ben. Collede tesoiras, pegamento, un par de revistas e facede, empregando de novo a portada de Intempériome a vosa propia colaxe (o profesorado debe facilitar-lle ao alumnado unha copia en b/n en A4 da portada do libro).

E por que comezamos por aquí se isto –supostamente– é un libro de poesía?

Pois porque a poesía, e sobre todo a de Xela Arias, está chea de colaxes. E veredes como, pero primeiro imos dar unhas cantas pinceladiñas do que trataremos aquí e para que:

Obxectivos que conseguir coas actividades

- Ler poesía e sacarlle algo de zume, por iso fixemos un libro amarelolimón, apetecible e fresco, para que nos dea algo de sede de saber.
- Comparar a poesía con distintas artes plásticas ou audiovisuais, para ver onde máis ca nos libros podemos atopar poesía.
- Xogar coas palabras como con pezas de construción ou dun crebacabezas ou –mesmo– dunha colaxe.
- Perderlle o medo á poesía.
- Coñecer a Xela Arias e valorar os motivos polos que celebramos neste 2021 o seu ano (nada de un só Día) das Letras Galegas.

A quen vai dirixida esta guía

- A todo o mundo que pensa que a poesía é difícil e, máis aínda, que a poesía de Xela Arias é difícil.
- Ás persoas, tanto alumnado como profesorado, como a quen chegue ata aquí e teña imaxinación, ganas e uns pouquiños **materiais** como **tesoiras, pegamento, revistas e xornais vellos, adhesivos, carimbos e tintas para estampar e o que se vos ocorra.**

Contidos das actividades

- Coñecer un pouco a Xela Arias
- Ler poesía e extraer conceptos como: **#poesía #colaxe #feminismo #maternidade #censura #corposnormativos**
- Convertir a poesía noutra cousa (debuxo? Colaxe? Música?)
- A poesía non só está nos libros

E así, a grandes trazos, quen foi Xela Arias?

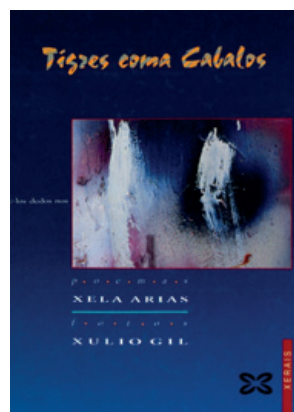
Xela foi unha nena que naceu en Sarria (Lugo) a principios da década dos sesenta e que máis tarde iría vivir coa súa familia a Vigo, onde estudou, xogou, medrou e iniciou a súa andaina como poeta, lectora, recitadora, correctora nunha das que serán as editoriais máis importantes do país, Xerais. Non é pouca cousa porque ata compuxo letras para un grupo musical.

Xela tamén traduciu desde o italiano, o inglés, o francés, castelán e portugués moitos libros que agora seguro que vos soan, a ver... dinvos algo: *Drácula*? *As bruxas*, de Roald Dahl? *Os contos por teléfono*, de Gianni Rodari? Pois todos eses e moitos máis. A tradución é tan importante como a escrita ou máis, xa que trae para a nosa lingua libros que doutro xeito nin coñeceríamos e eu, vamos, non me perdería ningún coma *Drácula*.

Xela publicou catro libros durante a súa vida, van aquí as súas portadas:

Denuncia do equilibrio

Tigres coma cabalos

Darío a diario

Intempériome

Sábese que tamén traballaba nunha obra baseada nun destes libros e que se titularía *Vencerse é cousa de se tratar*, como un dos seus versos máis potentes, e é que Xela era moitas cousas!

- A ver se facemos unha listaxe. Escollede, de todas as palabras que vedes aquí, tres que servirían para definila polo pouquiño que sabedes dela ata agora:

Alta, bromista, irmá, pintora, tradutora, intelixente, despistada, afouta, imaxinativa, feminista, nai, loitadora, triste, deportista, observadora, relixiosa, extrovertida, divertida, infantil...

Agora reflexionade por que escollestes esas tres palabras para describila e dicide o porqué. Non sería polas capas dos libros! Pero, vaiteis, non sabedes que non se escollen os libros polas súas capas? A iso, chámasele preconcepto, ou prexuízo, que é pensar que unha cousa é dunha determinada maneira ata coñecela en realidade.

Sigamos un pouquiño máis, a ver se, ao final, a idea que levamos dela e da súa obra é a mesma que temos agora mesmo.

Xela tiña unhas enormes ganas de coñecer o mundo, viaxar, vivir experiencias (ei, non fagades trampa agora mudando por **aventureira**, **viaxeira** ou así as palabras escollidas), así que cando rematou o instituto deixou de estudar. Ei, ei, ei, iso non quere dicir que fose mala estudante ou que o coñecemento non lle interesase, todo o contrario, anos máis tarde, arrepentírase tanto que, xa traballando e sendo nai, se esforzou por volver á universidade e licenciarse en dúas carreiras, nada menos: en Filoloxía Hispánica e Galego Portuguesa, chegando a ser profesora de ensino secundario. Engadimos, logo, á lista, **perseverante**?

Xela tiña unha capacidade incrible para crear e ser **diferente**: coñecía a lingua galega e tiña un compromiso firme: escribir, traducir e traballar con ela e por iso fixo manifestos que leu publicamente contra desastres ecolóxicos como a Marea Negra do Prestige, o conflito bélico de Palestina e todas aquelas causas cara ás que se sentía chamada. **Solidaria** sería tamén unha boa palabra que engadir, non si? Poñemos tamén **concienciada** e **activista**?

E, un día de novembro de 2003, xusto cando saía o seu último libro de poemas e con só 41 anos, morreu en Vigo, deixando todo un pouco a medio facer: as súas aulas, unha obra poética consolidada e, se cadra narrativa, prometedora, marabillosas leccións de literatura e imaxinación e, sobre todo, un pequerrecho, o seu fillo Darío.

A obra de Xela foise esquecendo porque o mundo seguiu xirando pero influenciou a moitas das escritoras que viñemos despois dela, que a limos, debullamos e namoramos de como facía as cousas e demos en engadir unha palabra máis: **rebelde**.

Xela loitaba contra o establecido, contra o aburrido, o grave, o plano, o anódino. Dáballe a todo un aire de frescura, de potencia e de querer xogar coas palabras e os significados (lembrade, colaxe) pero disto falaremos un pouco máis adelante.

A poesía de Xela Arias

Denuncia do equilibrio (1986)

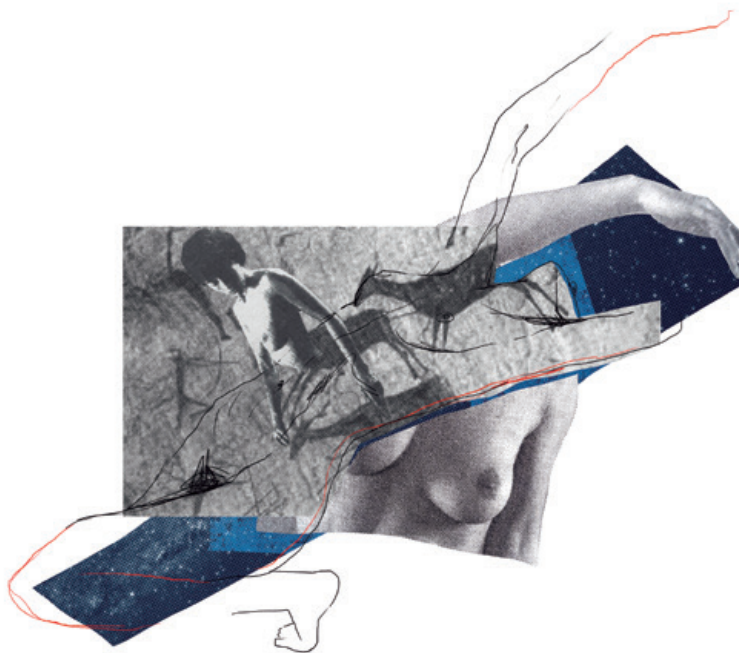

O seu primeiro libro, **Denuncia do equilibrio**, que Laura e eu debullamos un pouco na páxina 21, chegou xusto cando a poesía se estaba a renovar. Naqueles anos os poemas aínda falaban da posguerra, da loita contra o sistema opresor, da situación no medio rural, do amor dunha maneira un pouco antiga onde os homes eran os falantes e as mulleres os obxectos de desexo e había o triplo de homes publicando ca de mulleres. Isto así, daban en chamar ás poetas, poetisas, que é un termo horrible. É a femia da formiga a formiguista, ou do pianista a pianistisa ou do astronauta a astronautista? Non, verdade? Pois asunto concluído, todas e todos poetas.

Xela falaba nos seus poemas de escribir para ver desde outro punto de vista os temas universais da poesía.

- ♦ **Cales son estes temas? Escollede os que vos pareza**
 - A relixión • A política • O amor • A publicidade • A natureza
 - A maternidade • A morte • O paso do tempo • A amizade
- ♦ **Lede o poema da páx. 26** e facede a actividade que se propón no libro. Comentádeala na clase.
- ♦ **Saberiades** cales de todas as respostas que puxestes teñen que ver co “amor romántico”? E sabedes o que é o “amor romántico”? Pois é ese tipo de amor que nos presentan nas pelis sentimentais onde todo é perfecto, a parella é un pouco desigual (coma no caso do príncipe e da princesa), os celos son sinal de amor, unha das partes (o home, polo normal) manda e a outra é submisa e a finalidade de todo é estar xunto alguén aínda que haxa cousas máis importantes. Pois por exemplo, ocórrense case todas as parellas Disney, agás Mulán, Pocahontas, Vaiana e Elsa de *Frozen*, onde elas teñen independencia, poder para escoller e non son obrigadas ao establecido. Ocórrensevos máis exemplos na literatura, no cine, na música, de amor romántico?
- ♦ **Mirade a columna da dereita**, a que fixo Xela; hai aí algunha mostra de amor romántico?

Tigres coma cabalos (1990)

Vale, daquela temos catro libros de poesía, unha obra a medio escribir, cancións, recitais e manifestos... pero sabedes que foi o que máis chamou a atención do públi-

co, da crítica, de todo o mundo en xeral? Pois saír espida nunhas fotos artísticas no interior no seu segundo libro de poemas *Tigres como cabalos*.

Por que credes que a xente se escandalizou tanto?

Por que credes que Xela decidiu posar espida xunto con outras persoas que tamén o estaban?

Pensades que se o fixese hoxe, como fan moitas persoas nas súas redes sociais, na súa fotografía ou na súa pintura, tería tanta relevancia?

Porque... sabedes que pasou? Que a xente só se fixou nas fotos, nos corpos espidos, no corpo espido dela e deixou de lado os seus poemas que son fermosos, sinxelos, libertarios (todo o mundo a buscar o significado desta palabra, veña, e a engadila na listaxe).

Laura e eu cremos que non foi para tanto, que os corpos poden ser lenzos e que os lenzos están cheos de corpos, senón ide a calquera museo, galería, exposición de arte, revista, cómic, película, videoclip. O que non é tan xenial é que sempre sexan as mulleres as que están espidas, nin a intención coa que se amosan os seus corpos, sobre todo na publicidade.

Na páxina 29 dámosvos unhas pistas sobre que é o que Xela quería dicir cos seus versos e tamén coas súas fotografías.

Actividade

- ♦ **Volvede coller tesoiras**, pegamento, xornais e revistas vellas e recortade todas as partes espidas de corpos que atopedes.
- ♦ **Pegádeas** compoñendo un corpo outra vez (dá igual que falten partes, facede como poidades) como se fose o monstro de Frankenstein.
- ♦ **Rañade a cachola**
 1. Hai máis partes espidas femininas ou masculinas nas revistas que usastes? E nos vosos deseños?
 2. Verdade que hai partes que non puidestes conseguir?
 3. Ao acto de non permitir que se vexan certas partes espidas dos corpos humanos (por respecto, decoro, protección da infancia, da intimidade ou o que sexa) ás veces chámase censura.

Sabedes que en Roma, que é a cidade do mundo onde podemos atopar máis pinturas e esculturas de xente espida, había un pintor especialista en pintarlles por riba das “partes pudendas” roupa interior ás figuras de Miguel Anxo na Capela Sistina] Chámanlle *Il Braghetonne*, algo así como “o que pon as bragas”. E calzóns, claro.

1. Mirade os corpos que deseñastes: son corpos normativos?
 - E que é un corpo normativo? pois aquel socialmente aceptable en canto a uns canons de beleza que adoitan ser: fraco, alto, depilado, bronceado pero non moito, ollos e cabelos claros e longos nas mulleres e forte, musculado, con aspecto de “malote”, tatuado, alto e atlético nos homes.
 - Os corpos non normativos son realmente os corpos normais, os que case todas e todos temos: con lunares, cicatrices, asimetrías, cabelos irtos ou lisos e grans e todo o que un corpo humano ten diferente ao do lado. Senón, estaríamos feitos e feitas en serie, non?
2. Deixámosvos aquí un poema de María Xosé Queizán e outro de Xela Arias para que os comparedes entre si e tamén cos corpos das revistas. Refírense a corpos normativos?

MARIA XOSÉ QUEIZÁN

A amante nunca ten dentes postizos
graus no nariz
pelos nas coxas
gorduras nos cadrís.
Á amante nunca lle inchan os ollos ao dormir.
O poeta ama a perfección
non te ama a ti.
Es idealización
mito
metáfora da metáfora.
De non seres perfecta como te amarían?

XELA ARIAS

Te-la cara inchada de preguntas
E un peso de desperfectos columna arriba.
Enchéuseme de bandadas o estómago
E de gritos os berros dos pés-
Revirácheste,
E botáche-los paxaros contra os mobles.
Morreron todos
Pero un
Encanóuseche na gorxa e dixo
-es humana. Quedarei eu para que saibas
Que os desexos son os xestos dos teus restos:
O erro,
Esa falla.

- Rodeade en cor nos dous poemas as palabras (substantivos) que se refiran ás partes dos corpos.
 - Cal dos dous poemas fala máis do corpo?
 - Cal dos dous vos escandalizaría máis?

Hmmm... acho que todas e todos escollestes como máis “escandaloso” o de María Xosé Queizán, vai que si? Daquela, por que tanta lea con *Tigres coma cabalos*?

Pois porque tristemente, ás veces, quedamos só no externo e pensamos que unha imaxe vale máis que mil palabras.

Tigres coma cabalos fala de amor e de liberdade dentro das relacións amorosas, da igualdade, do diálogo, da autonomía que cadaquén debe ter dentro dunha parella. É dicir, moitos anos antes de saír cuñada a expresión “amor romántico”, Xela Arias xa a estaba botando polo chan. Brava!

Darío a diario (1996)

Mirade a portada. Oh! e esta por que non está censurada? Non vos choca? Non pasou por aquí “Il Braghettone”? Se cadra no ano 1996 non había unha protección da infancia e da súa intimidade, a vós non vos dá unha vergoña terrible cando veñen as visitas e voso pai ou vosa nai lles amosan a típica foto na bañeira ou o primeiro cambio de cueiro...

Que tipo de consellos e de métodos de protección usamos na actualidade para evitar amosar nenos e nenas tan explicitamente nas redes sociais, por exemplo?

Non vos parece que se fixo unha boa lea co de *Tigres coma cabalos* pero que, dez anos máis tarde era riquiño verlle a Darío (si, é Darío, o fillo de Xela) a súas “cousiñas”.

Imos ler un par de poemas do libro, tal como a poeta os deixou escritos e ver se despois se nos ocorre algo para volver colaxear e facerlle unha nova portada ao libro. Olo! Imaxinade que sodes editoras e editores, teredes que xustificar a vosa escolla.

Velaí van os poemas:

Imos, meu ben, camiñar sereno
Pola cidade sen ramplas nas aceras. Imos
Comeza-lo xeito da túa vida, e mírame,
Mesmo as bolsas dos meus ollos serán monecos
Dos teus días xunta min.

Busco o modo de te acompañar sen estorbo,
Que sexas ó meu carón feliz e creador
De ti, de ti e mailo mundo que apañes.

A túa ollada incendiaria anima tartarugas plásticas,
Camións de engano.
Con pernas magras percorres metros de corredor.

Que con cabeza e corazón limpo dirixas,
Meu ben,
A orquestra da túa vida.

- ♦ **Que tipo de nai vos parece que é Xela con Darío?** (riscade as opcións que non vos parezan axeitadas):

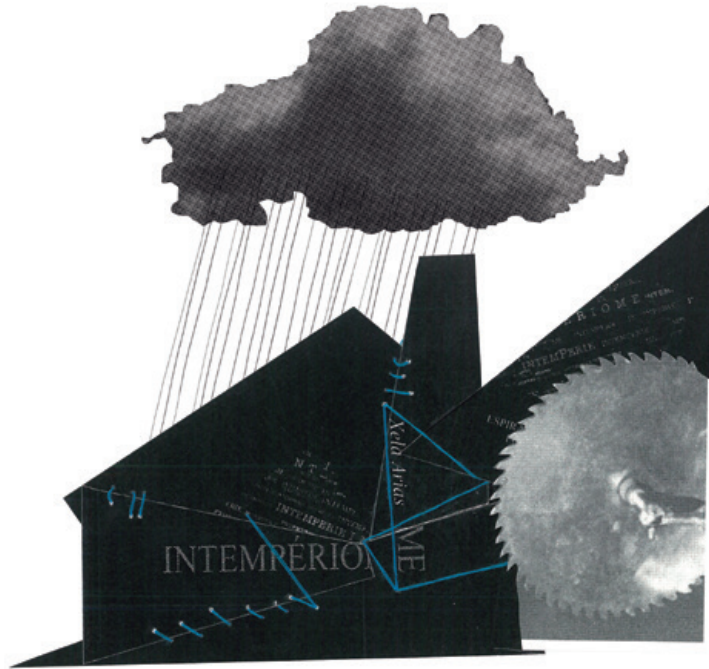
☐ Autoritaria ☐ observadora ☐ coidadora ☐ permisiva
☐ tirana ☐ arrepentida

- ♦ **E Darío**, clase de cativo podedes chegar a pensar que é a través destes poemas?:

☐ Movido ☐ curioso ☐ tranquilo ☐ mimado
☐ perrenchudo ☐ agresivo ☐ independente ☐ alegre

Xa tedes varias palabras que poderían definir a relación entre nai e fillo entre Xela e Darío. Atrévédesevos agora a facer unha nova portada para *Darío a diario*?

Intempériome (2003)

O último libro de Xela Arias é o máis especial porque é co que xoga máis coas persoas que o lemos. E a que xoga? pois a colaxear: a romper e pegar, a cortar e recompoñer. E que material usa? A lingua: as palabras, as frases, o discurso. Rómpeo en anaqüiños pequenos e fai que non perda sentido e que se lle pegue algo moi necesario para compartir coa poesía: o visual e o auditivo.

Lede, a ver como vos soa isto:

A

Garímate.

A

Brázate.

Ba

Léirate

Me.

Me

Diocratízaste

Me.

Anda! E por que fai isto? Pois para demostrar que dentro do poema tamén hai música. Queredes oíla?

Pois fagamos un experimento:

Separade todas as sílabas dos versos anteriores. Así **A-GA-RÍ-MA-TE** etc.

Agora ide facendo percusión cos vosos corpos, cada sílaba será un golpe, unha palmada, así

A (palmada no peito)

GA (palmada mans xuntas)

RI (palmada nas coxas)

MA (golpe no chan co pé esquerdo)

TE (golpe no chan co pé dereito)

Oh! e non temos unha pequena coreografía?

- ♦ Que tal se o repetides, cada vez máis rápido?
- ♦ E se facemos o mesmo co resto dos versos pero poñéndolle a cada sílaba un xesto percutivo (que soa coma un golpe) novo. Podedes repetir os que xa están asignados para sílabas que sexan iguais.
- ♦ Agora o máis difícil: e se facedes un Tik Tok e nolo facedes chegar a Laura e min? Faríanos moitísima ilusión!

Vedes –ou mellor oídes— como se parten as palabras en peciñas e encaixan coas bases musicais dunha canción?

- ♦ E se agora buscadeis unha canción, só a música e tratades de facer coincidir a vosa coreografía coas bases de batería? Veña, ho, non é tan difícil!! Un super reto.

Pois Xela converteu algún dos seus poemas en letras para cancións do grupo de moda na “Movida Viguesa” dos anos 80, Los Desertores. Deixámosvos aquí unha ligazón a unha actuación (<https://www.youtube.com/watch?v=6ZlaAeGofU4>). Si, está en castelán, pero xa dixeramos que Xela era tradutora tamén, non?

Por certo, non dixeramos que Laura, a nosa ilustradora é tamén música? Pois é a baixista de Zënzar. O baixo acompaña os acordes da batería dando un ritmo de base que será o esqueleto sobre o que vertebrar o resto da canción ou do recitado. Xa para molar máis, deixámosvos unha pista na que Laura e o resto de Zënzar tocan e eu recito o poema da páxina 38, “Romper”, a ver que vos parece. (https://www.baiaedicions.gal/media/wysiwyg/Romper_XelArias.wav).

Vedes, escoitades, agora a relación indisoluble entre poesía e música? Tanto escoitar o corpo cando les un poema como unha canción cando soa é non deixar de percibir o ritmo do corazón.

Dádelle aí!

XELARIAS

A ver, xa sabemos quen foi, que libros escribiu, un chisquiño de como era como nai, como artista, o que lle gustaba xogar cos formatos, coa imaxe, coa música e nós xa fixemos un pouco de todo: plástica, crítica textual, recitado e ata música corporal e unha minicoreografía? Que máis podemos facer antes de rematar?

Pois creo que, agora si, é o momento de volver atrás, cara ás primeiras páxinas, e colocar nunha listiña todas aquelas palabras en azul que escollestes durante todas as actividades para definir a Xela.

- ♦ Como quedou a cousa?
- ♦ É unha muller do seu tempo ou unha adiantada?
- ♦ Agora, repasádeas e facede outra nova lista e mirade se cambiou algo o voso “preconceito” sobre ela.
- ♦ E se de todas esas escollemos unha, que estea na lista ou non, para definila só con ela, con cal quedariades?

Que tal a experiencia? Tedes xa unha idea clara de quen foi e que representou para o noso panorama cultural Xela Arias?

Se queredes facernos chegar fotos das vosas colaxes ou os vosos Tik Tok, só tedes que enviárnolos a: contidosdixitais@baiaedicions.gal ou etiquetarnos en Facebook (@BaiaEdicions), Twitter (@baiaeditorial) e Instagram (@baiaedicions).

Noticias de interese

En <https://baiaedicions.gal/xelarias-palabra-a-intemperie.html> poderedes atopar todas as informacións relacionadas co libro que se vaian producindo.